



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ТВЕРДОХЛЄБОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF TVERDOKHLEBOVA v. UKRAINE)**

(Заява 15830/16)

РІШЕННЯ

Ст. 1 Першого протоколу до Конвенції • Позбавлення майна • Визнання недійсним права власності заявниці на земельну ділянку, придбану у приватної особи, яка отримала її від держави, внаслідок дій прокурора з повернення цієї земельної ділянки державі • Заявниця успішно вимагала відшкодування від продавця • Справа відрізняється від справ, у яких Суд встановлював, що вимога ініціювати окреме провадження про відшкодування шкоди проти колишніх власників була занадто формальною та покладала надмірний тягар, або що механізм відшкодування був неефективним • Хоча відповідальність за причини, що стали підставою для визнання права власності недійсним, несли органи державної влади, за обставин цієї справи був досягнутий справедливий баланс між конкуруючими інтересами

П.1 ст. 6 (цивільний аспект) • Справедливий розгляд справи судом • Національні суди не забезпечили повідомлення заявниці про провадження • Заявниця була позбавлена можливості представити свої аргументи у судах нижчих інстанцій • Упущення не було виправлено під час касаційного провадження

Підготовлено Секретаріатом. Не є обов'язковим для Суду.

СТРАСБУРГ

16 січня 2025 року

ОСТАТОЧНЕ
16.04.2025

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Твердохлєбова проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Маттіас Гуйомар (*Mattias Guyomar*), Голова,

Марія Елосегі (*María Elósegui*),

Гільберто Фелічі (*Gilberto Felici*),

Андреас Зюнд (*Andreas Zünd*),

Діана Сирку (*Diana Sârcu*),

Катержіна Шімачкова (*Kateřina Šimáčková*),

Микола Гнатовський (*Mykola Gnatovskyy*), судді,

та Віктор Соловейчик (*Victor Soloveytchik*), Секретар секції,

з огляду на:

заяву (№ 15830/16), яку 12 березня 2016 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Роза Борисівна Твердохлєбова (далі – заявниця);

рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд) про скарги заявниці за статтею 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції; зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 26 листопада 2024 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Заява стосується позбавлення заявниці її права власності на земельну ділянку внаслідок дій прокурора з повернення цієї земельної ділянки державі та стверджуваної несправедливості відповідного провадження у зв'язку з тим, що заявниця не була повідомлена про це провадження. Заявниця посилалася на статтю 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявниця народилася у 1965 році та проживає у м. Київ.

3. Уряд представляла його Уповноважений, пані М. Сокоренко.

4. Факти справи можуть бути узагальнені таким чином.

5. У 2011 році Броварська районна державна адміністрація виділила Д. земельну ділянку площею 1,8 га для ведення особистого селянського господарства. Згодом Д. розділив земельну ділянку на дві частини (1,62 га і 0,18 га) та змінив цільове призначення на індивідуальне «садівництво».

6. У листопаді 2013 року заявниця придбала меншу з двох земельних ділянок у Д. Згідно з договором купівлі-продажу вартість земельної ділянки становила «147 600 українських гривень [далі – грн,

що становило] на день нотаріального посвідчення договору 18 000 доларів США [далі – доларів], які [Д.] одержав під час підписання цього договору [в останній зазначеній валюті]».

7. У червні 2014 року міжрайонний прокурор звернувся до міськрайонного суду з позовною заявою про скасування розпорядження про виділення спірної земельної ділянки Д. та визнання його права власності на неї недійсним, а також визнання недійсними договору між Д. та заявницею, й права власності заявниці. Прокурор стверджував, що спірна земельна ділянка була розташована в межах села Богданівка, а тому нею не могла розпоряджатися Броварська районна державна адміністрація.

8. Міськрайонний суд відмовив у задоволенні позовних вимог прокурора, але під час апеляційного оскарження Апеляційний суд Київської області задовольнив їх своїм рішенням від 14 травня 2015 року. Апеляційний суд послався на інше провадження стосовно первинної великої земельної ділянки (але між іншими сторонами), у якому було встановлено, серед іншого, на підставі висновків судової земельно-технічної експертизи, що спірна земельна ділянка була розташована в межах села Богданівка. Суд визнав право власності заявниці недійсним і повернув земельну ділянку у власність селищної ради.

9. Згідно з твердженнями заявниці її не повідомили про провадження ані міськрайонний, ані апеляційний суди. Зокрема, вона доводила, що всі відповідні повістки суди надсилали за, як стверджувалося, неіснуючою адресою по вулиці Красовського, 6 у місті Бровари, тоді як вона фактично проживала за адресою у м. Київ. Заявниця зазначила, що дізналася про провадження у травні 2015 року після ухвалення рішення апеляційним судом. Саме тоді її представник ознайомився з матеріалами справи. Згодом заявниця подала касаційну скаргу, в якій висунула свої скарги, стверджуючи, що неповідомлення її судами про провадження було грубим порушенням процесуального законодавства. У своїй касаційній скарзі вона наголосила, що в договорі купівлі-продажу 2013 року, який був доступний і на який посилався прокурор, вказувалося, що її адреса проживання була в м. Київ. Заявниця також перелічила наявні в матеріалах справи листи та повістки – усі вони були надіслані за неправильною адресою. Крім того, листи, надіслані рекомендованим листом, поверталися до судів як недоставлені. Насамкінець заявниця стверджувала, що суди нижчих інстанцій неправильно застосували відповідне земельне законодавство й не взяли до уваги конкретні докази, пов'язані з фактичними обставинами справи. Д. також подав касаційну скаргу.

10. 16 вересня 2015 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив без змін рішення апеляційного суду. Він зазначив, що апеляційний суд повною мірою

встановив фактичні обставини справи з урахуванням наданих йому доказів і належним чином застосував норми національного законодавства. Суд також зазначив, що «інші [доводи, наведені в] касаційних скаргах не знайшли свого підтвердження в матеріалах справи».

11. У своїх зауваженнях Уряд повідомив Суд, що заявниця подала позов проти Д. з вимогою повернення їй грошових коштів, які вона сплатила йому за земельну ділянку. Рішенням Броварського міськрайонного суду Київської області від 10 грудня 2019 року її позовні вимоги було задоволено на підставі положень статті 216 Цивільного кодексу України (Правові наслідки недійсності правочину), яка, *inter alia*, передбачає, що у разі недійсності правочину кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину. Заявниці було присуджено 426 393,20 грн (18 000 доларів США за курсом на день ухвалення рішення), а також відшкодування збитків у розмірі 4 037 грн (приблизно 154 євро на той момент), які охоплювали нотаріальний збір у зв'язку з укладенням договору купівлі-продажу та податок на земельну ділянку. 04 червня 2020 року апеляційний суд залишив без змін це рішення, і воно набрало законної сили та підлягало виконанню.

12. Як вбачається з наданих заявницею документів, виконавче провадження проти Д. було відкрито у липні 2022 року. Заявниця стверджувала, що рішення суду залишилося невиконаним, але не надала жодних подробиць про причини неможливості виконання рішення суду, та не зазначила, чи оскаржувала вона коли-небудь дії державних виконавців у межах цього виконавчого провадження.

13. Насамкінець, як вбачається з наданих заявницею у 2021 році документів, вона отримала дозвіл місцевих органів влади на виготовлення технічної документації на отримання земельної ділянки площею 0,18 га для індивідуального садівництва в селі Богданівка. Проте заявниця не надала інформації, чи була ця процедура завершена, та чи отримала вона право власності на цю земельну ділянку.

ВІДПОВІДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

I. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (2003 РОКУ)

14. Відповідні положення Цивільного кодексу України стосовно майнових спорів наведено, наприклад, в рішенні у справі «Каневська проти України» (*Kanevska v. Ukraine*), заява № 73944/11, пункти 27 – 29, від 17 листопада 2020 року).

15. Крім того, статтею 661 Кодексу передбачено, що у разі вилучення за рішенням суду товару у покупця на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, продавець має

відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав або не міг знати про наявність цих підстав.

II. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (2004 РОКУ)

16. Стаття 74 Цивільного процесуального кодексу України у редакції, чинній на момент подій, закріплювала правила повідомлення сторін у провадженні. Зокрема, вона передбачала, що судові повістки (разом із копіями відповідних документів, якщо такі були) мали надсилатися поштою рекомендованим листом з повідомленням або через кур'єрів за адресою, зазначеною стороною чи іншою особою, яка брала участь у справі. У разі ненадання особами, які брали участь у справі, інформації щодо їхньої адреси, судові повістки мали надсилатися за адресою їхнього зареєстрованого місця проживання (для фізичних осіб). У такому разі повістка вважається належним чином врученою, незалежно від того, чи проживали вони фактично за цією адресою.

Особи, які брали участь у провадженні, могли бути повідомлені або викликані в суд телеграмою, факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечували фіксацію повідомлення. Якщо відповідна особа не проживала за адресою, повідомленою суду, судова повістка могла бути надіслана за місцем її роботи.

Насамкінець відповідач, зареєстроване місце проживання чи місце роботи якого було невідоме, викликався в суд через оголошення у пресі.

17. Згідно зі статтею 324 Кодексу підставами касаційного оскарження є неправильне застосування норм матеріального або порушення норм процесуального права. Під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанцій норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті судами нижчих інстанцій; також не може вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів *vis-à-vis* іншими (стаття 335). Згідно зі статтею 338, у разі порушення норм процесуального права, що унеможливили встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій можуть бути скасовані, а справа направлена на новий розгляд до судів нижчих інстанцій.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

18. Заявниця скаржилася, що суди нижчих інстанцій належним чином не повідомили її про відповідне провадження, що, своєю чергою, завадило їй представити свою справу та зробило провадження несправедливим. Вона посилалася на статтю 6 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру ...».

A. Прийнятність

19. Уряд не висунув заперечень щодо прийнятності зазначеної скарги.

20. Суд зазначає, що ця скарга не є ні явно необґрунтованою, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

21. Заявниця стверджувала, що провадження у її справі, яке призвело до втрати нею права власності на відповідну земельну ділянку, було несправедливим, оскільки суди нижчих інстанцій не повідомили її про нього. Усі листи та повістки суди надсилали за «неіснуючою» адресою в м. Бровари, хоча вона була зареєстрована у м. Київ. Вона також зазначила, що хоча національним судам було чітко відомо, що жоден з їхніх листів не був їй доставлений, вони не вжили жодних дій з огляду на цю інформацію.

22. У своїх зауваженнях Уряд зазначив у загальних формулюваннях, що провадження було справедливим, а рішення національних судів були належним чином обґрунтовані, і заявниця не вказала, як її відсутність вплинула на розгляд справи.

23. Суд повторює, що можливість для сторін брати участь у провадженні впливає з об'єкта та мети статті 6 Конвенції в цілому. Крім того, принципи змагальності та рівності сторін навряд чи можна уявити без участі сторін у судовому розгляді і вони вимагають, щоб особа, щодо якої було ініційоване провадження, була поінформована про цей факт (див. рішення у справі «Діліпак та Каракая проти Туреччини» (*Dilipak and Karakaya v. Turkey*), заяви № 7942/05 і № 24838/05, пункти 76 і 77, від 04 березня 2014 року). У разі невручення належним чином стороні провадження судових документів вона може бути позбавлена можливості захищати себе під час

провадження (див. рішення у справі «Заводнік проти Словенії» (*Zavodnik v. Slovenia*), заява № 53723/13, пункт 70, від 21 травня 2015 року із подальшими посиланнями). Крім того, принцип рівності сторін вимагає надання кожній стороні розумної можливості представляти свою справу за таких умов, які не ставлять її у явно гірше становище порівняно з протилежною стороною (див., рішення у справах «Домбо Бехер Б.В. проти Нідерландів» (*Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*), від 27 жовтня 1993 року, пункт 33, Серія А № 274 та «Авотіньш проти Латвії» [ВП] (*Avotiņš v. Latvia*) [GC], заява № 17502/07, пункт 119, від 23 травня 2016 року), і має бути забезпечена можливість ознайомитися із зауваженнями або доказами, наданими іншою стороною, у тому числі з апеляційною скаргою іншої сторони, та надати власні зауваження з цього приводу. Під загрозою стоїть упевненість сторін у функціонуванні правосуддя, яке ґрунтується, *inter alia*, на усвідомленні того, що вони мали змогу висловити свою позицію щодо кожного документа в матеріалах справи (див. рішення у справі «Беер проти Австрії» (*Beer v. Austria*), заява № 30428/96, пункти 17 та 18, від 06 лютого 2001 року).

24. Як вбачається з доступних Суду процесуальних документів, а саме, судових рішень та доводів сторін, адреса заявниці була вказана як «вулиця Красовського, 6, м. Бровари, Київська область». Хоча жодна зі сторін у цій справі не надала Суду копії листів і повісток, надісланих національними судами, він не має підстав сумніватися, що національні суди використовували цю адресу для листування із заявницею. Суд вказує на той факт, що, всупереч твердженням заявниці, зазначена адреса дійсно існувала на момент подій (хоча вулиця була перейменована); однак також правдою є те, що будівля за цією адресою – багатоквартирний будинок, і це означало, що був необхідним номер квартири для доставлення листа або повістки. У будь-якому випадку заявниця стверджувала, що її зареєстрована адреса була у м. Київ, і хоча вона не надала жодних документів у зв'язку з цим до Суду, ця адреса в м. Київ дійсно була зазначена в договорі купівлі-продажу з Д., на який посилався прокурор у провадженні. Уряд не надав інформації чи документів аби пояснень щодо використання неправильної адреси, або будь-яких пояснень, чому суди, виявивши, що їхні листи та повістки не були доставлені, не спробували скористатися будь-якими іншими способами сповіщення для повідомлення заявниці про провадження, хоча такі можливості були не тільки доступними для них, але і їхнє вжиття вимагалось від них (див. пункт 16 та, наприклад, рішення у справі «Лазаренко та інші проти України» (*Lazarenko and Others v. Ukraine*), заява № 70329/12 та 5 інших заяв, пункт 40, від 27 червня 2017 року).

25. У зв'язку з цим Суд вражений фактом, що касаційний суд не надав чіткої відповіді на докладні та доречні аргументи заявниці щодо

цього питання, або, справді, на її аргументи по суті справи, висунуті вперше під час цього провадження – стосовно, *inter alia*, твердження, що суди нижчих інстанцій неправильно застосували норми законодавства і залишили без уваги деякі докази, які стосувалися фактів справи (див. пункт 9). Стосовно останнього Суд зауважує, що згідно зі статтею 338 Цивільного процесуального кодексу України у редакції, чинній на момент подій, у випадку порушення норм процесуального права, що унеможливили встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, рішення судів першої та/або апеляційної інстанцій можуть бути скасовані, а справа направлена на новий розгляд (див. пункт 16).

26. Насамкінець щодо аргументу Уряду, що заявниця не вказала, як її відсутність вплинула на розгляд справи, Суд нагадує, що з точки зору Конвенції заявник не має доводити, що його відсутність у судовому засіданні фактично нашкодила або вплинула на результат провадження, оскільки така вимога позбавила б змісту гарантії статті 6 Конвенції (див. рішення у справі «П., К. та С. проти Сполученого Королівства» (*P., C. and S. v. the United Kingdom*), заява № 56547/00, пункт 96, ЄСПЛ 2002-VI та, наприклад, рішення у справі «Лопушанський проти України» (Комітет) (*Lopushansky v. Ukraine*) (Committee), заява № 27793/08, пункт 64, від 02 лютого 2017 року).

27. З огляду на наведене Суд доходить висновку, що національні суди не забезпечили повідомлення заявниці про провадження у цій справі, а тому вона була позбавлена можливості представити свої аргументи під час розгляду справи в судах нижчих інстанцій. Це упущення не можна вважати виправленим під час касаційного провадження.

28. Отже, Суд вважає, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ

29. Посилаючись на статтю 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, заявниця скаржилася, що вона була позбавлена свого майна внаслідок допущених органами державної влади помилок, за які вона не мала нести відповідальності, і національні суди ухвалили несправедливе рішення у її справі. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи (див. рішення у справі «Радомілья та інші проти Хорватії» [ВП] (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], заяви № 37685/10 та № 22768/12, пункти 114 і 126, від 20 березня 2018 року), вважає, що ці скарги мають розглядатися виключно за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, яка передбачає:

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ТВЕРДОХЛЄБОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.»

А. Прийнятність

30. Уряд стверджував, що заявниця не могла або надалі не могла стверджувати, що вона була потерпілою від стверджуваного порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, оскільки їй було присуджено відшкодування грошових коштів, сплачених нею за земельну ділянку. Крім того, він доводив, що заявниця зловжила своїм правом на подання індивідуальної заяви, оскільки не повідомила Суд про провадження щодо відшкодування, ініційоване нею проти Д., чи про присуджене відшкодування, причому обидва ці факти мали вирішальне значення для розгляду цієї заяви. Насамкінець Уряд стверджував, що скарга заявниці була явно необґрунтованою, оскільки «вона не мала законного права щодо спірної земельної ділянки», оскільки набула права власності на підставі правочину, який було визнано недійсним рішеннями [національних] судів».

31. Заявниця заперечила. Вона підкреслила той факт, що присуджене їй відшкодування було результатом її власних зусиль і що держава, хоча й була головною відповідальною за втрату нею майна дійовою особою, не допомогла їй отримати таке відшкодування, або іншим чином не виправила ситуацію. Вона дійшла висновку, що в будь-якому випадку присуджене відшкодування залишилося невиплаченим.

32. Стосовно аргументу Уряду про зловживання правом на подання індивідуальної заяви, Суд повторює, що надання неповної, а тому завідомо неправдивої інформації може становити зловживання правом на подання індивідуальної заяви, особливо коли інформація стосується самої суті справи, а достатнього пояснення щодо причин неповідомлення цієї інформації не надано. Проте намір заявника ввести Суд в оману завжди має бути встановлений з достатньою достовірністю (див. рішення у справі «Гросс проти Швейцарії» [ВП] (*Gross v. Switzerland*) [GC], заява № 67810/10, пункт 28, ЄСПЛ 2014 з подальшими посиланнями).

33. Не оскаржувалося, що заявниця сама не повідомила Суд про ініційоване неї проти Д. провадження щодо відшкодування шкоди, або про його результати. Ця інформація, яка справді є важливою для розгляду цієї справи, стала відома Суду із зауважень Уряду та згодом

була підтверджена заявницею у її власних зауваженнях. Однак Суд бере до уваги пояснення заявниці та її посилення на відповідальність держави (див. пункти 29 і 31). Суд вважає, що надане заявницею обґрунтування можна розглядати як правомірне пояснення факту, чому вона, яка, до того ж не скористалася правовою допомогою під час провадження у Суді й представляла себе самотійно, не повідомила Суд про провадження проти Д. Тому Суд не може встановити з необхідним ступенем достовірності, що, не надавши такої інформації, заявниця мала намір ввести Суд в оману. Таким чином, Суд не може вважати, що вона зловжила правом на подання індивідуальної заяви.

34. Стосовно аргументу Уряду щодо статусу потерпілої заявниці Суд повторює, що рішення або заходи, вжиті на користь заявниці, в принципі не є достатніми, аби позбавити цю особу статусу «потерпілої», якщо національні органи влади прямо чи по суті не визнали порушення Конвенції, а потім не надали відшкодування за нього (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії (№ 1)» [ВП] (*Scordino v. Italy (no. 1)*) [GC], заява № 36813/97, пункт 180, ЄСПЛ 2006-V). Суд погодився з тим, що заявники все ще можуть стверджувати, що вони є потерпілими від стверджуваних порушень, навіть якщо вони отримали певне відшкодування, або якщо були застосовані інші рішення для виправлення їхніх ситуацій, але їх повинен оцінити Суд у контексті гарантій статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Паплаускене проти Литви» (*Paplauskienė v. Lithuania*), заява № 31102/06, пункти 27 – 31 і 52, від 14 жовтня 2014 року). У цій справі Суд має оцінити саме питання, чи був покладений на заявницю непропорційний тягар у зв'язку із ситуацією, в якій вона опинилася.

35. У контексті наведеного Суд відхиляє попередні заперечення Уряду. Крім того, він зазначає, що ця скарга не є ні явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

36. Заявниця стверджувала, що вона добросовісно набула право власності на земельну ділянку і не могла нести відповідальність за помилки органів державної влади.

37. Уряд не заперечував, що визнання права власності заявниці недійсним становило втручання в її право власності. Проте він стверджував, що воно було законним, оскільки існували чіткі та доступні законодавчі положення, які дозволяли державі повернути майно у свою власність у разі його незаконного відчуження. Стосовно законної мети він зазначив, що втручання служило захисту інтересів

держави та місцевої громади, а також її громадян. Насамкінець стосовно пропорційності Уряд зазначив, що заявниця, якій було присуджене відшкодування вартості земельної ділянки у повному розмірі, яку мав повернути Д., отримала відшкодування понесених нею збитків.

38. Суд погоджується, що визнання недійсним права власності заявниці на земельну ділянку становило втручання в її майнові права, яке слід розглядати як позбавлення майна. Отже, застосовне друге правило статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див. рішення у справі «Ібрагімбейов та інші проти Азербайджану» (*Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*), заява № 32380/13, пункт 45, від 16 лютого 2023 року з подальшими посиланнями). Отже, необхідно встановити, чи було у цій справі це позбавлення майна законним, чи здійснювалося воно в інтересах суспільства та чи переслідувало воно законну мету за допомогою засобів достатньо пропорційних цілі, яку прагнули досягнути.

39. Стосовно законності Суд зазначає, що під час провадження на національному рівні було встановлено, що спірна земельна ділянка була розташована в межах села Богданівка, а тому нею не могла розпоряджатися Броварська районна державна адміністрація. Ухвалюючи таке рішення, апеляційний суд посилався на факти, встановлені в іншому провадженні, пов'язаному з первинною земельною ділянкою, яке, своєю чергою, посилалося на судову земельно-технічну експертизу, яка підтвердила, що відповідна земельна ділянка належала селу Богданівка. Таким чином, земельна ділянка мала бути повернута її законному власнику. У Суду немає підстав сумніватися в такому висновку.

40. Суд також може погодитися, що втручання у права власності заявниці було спрямоване на забезпечення інтересів місцевої громади та її мешканців і, таким чином, відповідало інтересам суспільства (див. згадане рішення у справі «Ібрагімбейов та інші проти Азербайджану» (*Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*), пункт 48).

41. Стосовно пропорційності Суд повторює, що стаття 1 Першого протоколу до Конвенції вимагає існування для будь-якого втручання розумного зв'язку пропорційності між застосовними засобами та метою, якої прагнули досягти. Цей справедливий баланс буде порушено, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар. У цьому контексті Суд неодноразово підкреслював особливу важливість принципу «належного урядування». Цей принцип, як правило, не повинен перешкоджати органам державної влади виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість. Проте необхідність виправити стару «помилку» не повинна непропорційним чином втручатися у нове право, набуте особою, яка добросовісно покладалася на законність дій органу

державної влади. Ризик будь-якої помилки органу державної влади має покладатися на саму державу і помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавлених осіб. У контексті скасування помилково наданого права власності принцип належного урядування може не лише покладати на органи державної влади обов'язок діяти невідкладно при виправленні своєї помилки, але й може також вимагати виплати колишньому добросовісному власнику належної компенсації або іншого виду відповідного відшкодування. Оцінюючи, чи було доступним заявнику належне відшкодування, Суд повинен враховувати особливі обставини кожної справи, у тому числі отримані суми та зазнані збитки, а також, залежно від обставин, доступність отримання відшкодування шкоди та практичні реалії, в яких опинився заявник (див., наприклад, рішення у справі «Максименко та Герасименко проти України» (*Maksymenko and Gerasymenko v. Ukraine*), заява № 49317/07, пункт 64, від 16 травня 2013 року з вказаною в ньому практикою). У цьому контексті Суд раніше брав до уваги, *inter alia*, можливість заявників вимагати відшкодування, отримати альтернативне майно або скористатися іншими формами відшкодування (див., наприклад, рішення у справі «Берзіньш та інші проти Латвії» (*Bērziņš and Others v. Latvia*), заява № 73105/12, пункти 99 – 106, від 21 вересня 2021 року).

42. Повертаючись до цієї справи Суд зауважує, що первинну земельну ділянку, меншу частину якої становила земельна ділянка заявниці, Броварська районна державна адміністрація виділили Д. Його право власності, поділ земельної ділянки та зміна її цільового призначення і, зрештою, її продаж у 2013 році та право власності заявниці були належним чином оформлені органами державної влади. Вони, вочевидь, не виявили порушень, які пізніше встановили суди щодо місця розташування та права розпорядження відповідною земельною ділянкою, хоча саме вони повинні були за допомогою наявних процедур забезпечити ефективний захист інтересів держави. Крім того, жодного разу під час провадження не стверджувалося, що заявниця діяла недобросовісно чи без належної ретельності (див. згадане рішення у справі «Берзіньш та інші проти Латвії» (*Bērziņš and Others v. Latvia*), пункт 94). Отже, Суд вважає, що за помилку, яка призвела до визнання права власності заявниці недійсним, несла відповідальність держава або органи державної влади (див. згадане рішення у справі «Ібрагімбейов та інші проти Азербайджану» (*Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*), пункт 52 з подальшими посиланнями).

43. Водночас Суд зазначає, що зазначений недолік у порядку розпорядження земельною ділянкою мав вирішальне значення, яке, таким чином, призвело до визнання недійсним як первинного виділення, так і всіх подальших правочинів щодо цієї земельної

ділянки. Таке визнання недійсним права власності є нормальним наслідком визнання правочину недійсним.

44. Суд також зазначає, що заявниці не було присуджене відшкодування в ініційованому прокурором провадженні. Водночас він зауважує, що заявниця придбала спірну земельну ділянку за договором купівлі-продажу з приватною особою, а не безпосередньо у держави. Отже, після визнання недійсним первинного виділення земельної ділянки Д. вона могла вимагати від нього відшкодування шкоди, що вона успішно зробила (див. для порівняння згадані рішення у справах «Ібрагімбейов та інші проти Азербайджану» (*Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*), пункти 56 – 59 та «Каневська проти України» (*Kanevska v. Ukraine*), пункт 49). Рішенням від 10 грудня 2019 року заявниці було присуджено суму, яку вона сплатила Д., у повному обсязі, скориговану за обмінним курсом, який діяв на день ухвалення рішення (див. пункт 11). Суд зазначає, що такий підхід значною мірою відповідає його власному підходу до розрахунку матеріальної шкоди у подібних ситуаціях (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Гізо Галлісей проти Італії» (справедлива сатисфакція) [ВП] (*Guiso-Gallisay v. Italy*) (just satisfaction) [GC], заява № 58858/00, пункт 105, від 22 грудня 2009 року).

45. Хоча заявниця стверджувала, що присуджена їй сума не була виплачена і що відкрите в липні 2022 року виконавче провадження було закрито, вона не надала детальних пояснень у зв'язку з цим. Вона також не висунула окремої скарги до Суду щодо невиконання цього рішення, що їй все ще доступно. У зв'язку з цим Суд повторює, що відповідальність держави за стягнення заборгованості між приватними особами поширюється лише на участь органів державної влади у виконавчому провадженні (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Кукта проти України» (*Kukta v. Ukraine*), заява № 19443/03, від 22 листопада 2005 року).

46. У зв'язку з цим Суд бажає зазначити, що цю ситуацію слід відрізняти від тих справ, у яких вимога порушення окремого провадження щодо відшкодування шкоди проти колишніх власників вважалася надто формальною та становила надмірний тягар для заявників (див. наприклад, в якості протилежного прикладу рішення у справі «Гладишева проти Росії» (*Gladysheva v. Russia*), заява № 7097/10, пункт 81, від 06 грудня 2011 року, і див. рішення у справі «Осіпковс та інші проти Латвії» (*Osipkovs and Others v. Latvia*), заява № 39210/07, пункти 87 – 89, від 04 травня 2017 року), або якщо механізм відшкодування шкоди був визнаний неефективним (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Б.К.М. «Лоджістік Ташімаджілік Таджарет Лімітед Шіркети» проти Словенії» (*B.K.M. Lojistik Tasimacilik Ticaret Limited Sirketi v. Slovenia*), заява № 42079/12, пункт 50, від 17 січня 2017 року та «Ека Мікеладзе та інші проти Грузії» [Комітет]

(*Eka Mikeladze and Others v. Georgia*) [Committee], заява № 29385/11 та 3 інших заяви, пункт 60, від 25 листопада 2021 року).

47. Суд також зазначає відсутність інформації, як заявниця використовувала відповідну земельну ділянку, якщо взагалі використовувала її, враховуючи досить короткий проміжок часу з моменту придбання нею земельної ділянки до моменту її витребування державою (загалом два роки, причому провадження щодо права власності було розпочато приблизно через сім місяців після придбання заявницею земельної ділянки). У зв'язку з цим Суд також звертає увагу на інформацію, що у 2021 році заявниця ініціювала процедуру безоплатного отримання іншої земельної ділянки в цьому ж районі. Хоча заявниця не надала детальних відомостей щодо цього факту, вона також і не заперечувала його (див. пункт 13).

48. З огляду на наведене та попри той факт, що причини визнання недійсним права власності заявниці на спірну земельну ділянку виникли з вини органів державної влади, Суд, враховуючи обставини цієї справи, вважає, що втручання у право заявниці за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції не порушувало вимоги дотримання справедливого балансу між правами особи за Конвенцією та суспільними інтересами (див. згадане рішення у справі «Ібрагімбейов та інші проти Азербайджану» (*Ibrahimbeyov and Others v. Azerbaijan*), пункт 60).

49. З цього випливає, що порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції не було.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

50. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

51. Заявниця вимагала 100 000 євро в якості справедливої сатисфакції за «незаконно витребуване майно та несправедливе провадження». Заявниця також зазначила, що було б справедливо, якби Уряд сплатив їй заборгованість, яку Д. винен їй згідно з рішенням Броварського міськрайонного суду Київської області від 10 грудня 2019 року. Інших вимог вона не висувала.

52. Уряд заперечив проти цієї вимоги як надмірної та повторив свою позицію, що скарги заявниці були необґрунтованими.

53. Враховуючи, що він не встановив порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції у цій справі, Суд вважає, що немає підстав для присудження відшкодування будь-якої матеріальної шкоди.

54. З іншого боку, Суд вважає, що порушення статті 6 Конвенції, як було встановлено раніше, мало спричинити моральні страждання заявниці. Таким чином, він присуджує їй 3 600 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

55. Оскільки заявниця не вимагала компенсації судових та інших витрат, немає потреби присуджувати їй якусь суму за цим пунктом.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 6 Конвенції;
3. *Постановляє*, що не було порушено статтю 1 Першого протоколу до Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці 3 600 (три тисячі шістсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
 - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 16 січня 2025 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Віктор Соловейчик
(Victor Soloveytschik)
Секретар

Маттіас Гуйомар
(Mattias Guyomar)
Голова